

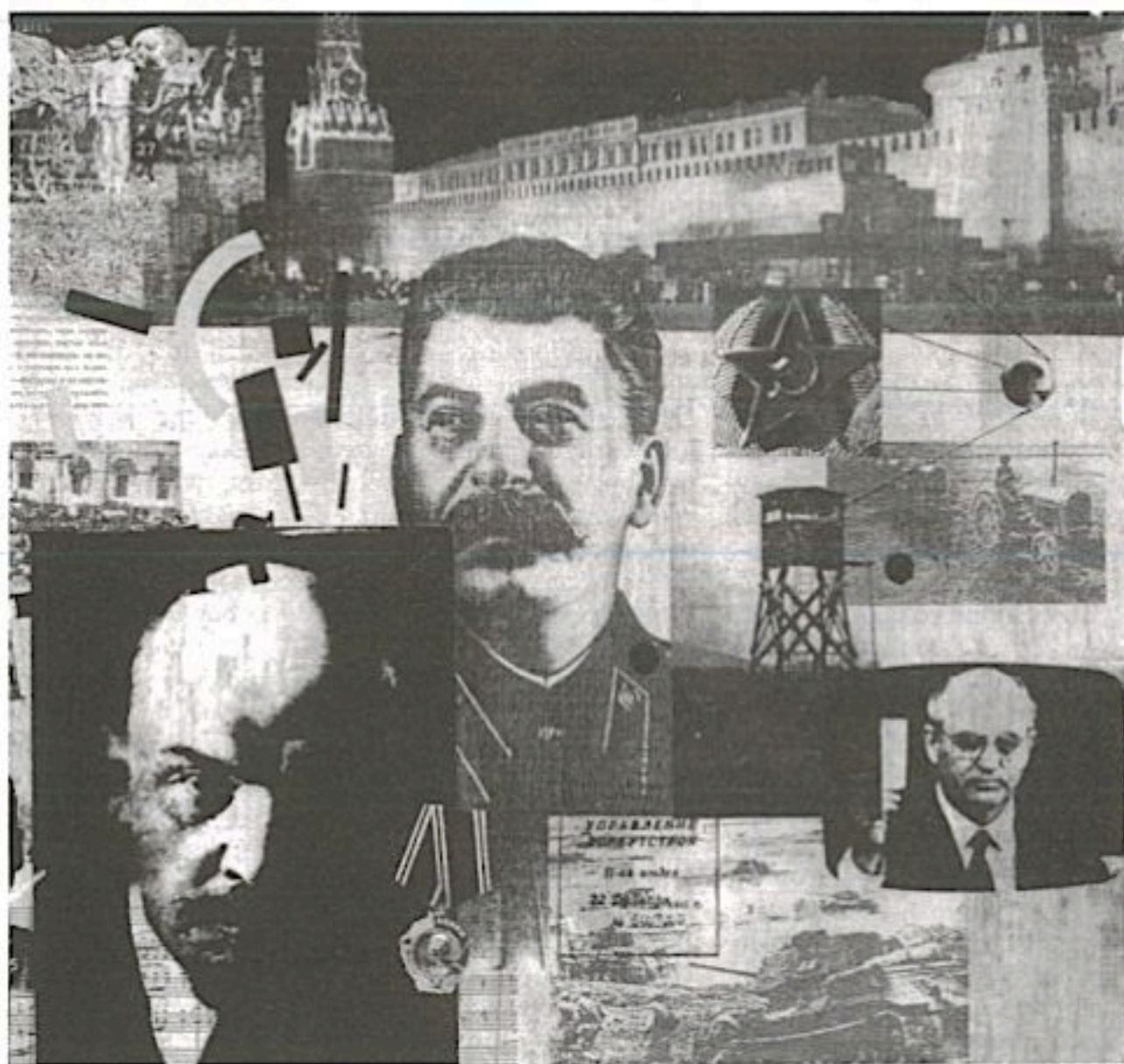
ΕΥΡΩΠΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ, ΕΥΡΩΠΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΜΕΝΗ

Β' μέρος

Η πρόιμη κρίση της Ευρώπης

● του Αλαίν Λιπιέτς

Πέραν του γερμανικού προβλήματος, υπάρχει το πρόβλημα της δόμησης της Δ. Ευρώπης, που προκαλείται από το ενδεχόμενο άνοιγμα προς μια «Μεγάλη Ευρώπη», η οποία θα περιλαμβάνει τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, δηλαδή τις ανατολικές χώρες εξαιρουμένης της Ρωσίας. Το ενδεχόμενο έκρηξης της Ευρασιατικής Σοβιετικής Αυτοκρατορίας δεν έχει αποκλεισθεί για τη δεκαετία του '90, ωστόσο είναι ελάχιστα πιθανόν οι λαοί της, ιδιαίτερα της Βαλτικής, να μπορέσουν να διεκδικήσουν, πριν περάσει πολύ καιρός, την επανασύνδεσή τους με την Ευρώπη. Η κρίση, λοιπόν, της Κοινότητας είναι ανεξάρτητη από τα γεγονότα στην Ανατολική Ευρώπη.

Το έχουμε αναφέρει άλλωστε: το σχέδιο της Μεγάλης Αγοράς του '93 έπασχε από μια ουσιώδη αντίφαση. Μία και μοναδική αγορά κεφαλαίων και εμπορευμάτων χωρίς κοινή φορολογική, κοινωνική και οικολογική πολιτική δεν μπορούσε παρά να οξύνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών για την εξισορρόπηση του εμπορικού ισοζυγίου του κάθε μέλους. Ο μέγι-

στος κίνδυνος ήταν μια διολίσθηση «προς τα κάτω», δηλαδή προς τη φιλελεύθερη ελαστικότητα. Μπροστά στην απειλή ενός κοινωνικού ντάμπινγκ, ο Ζακ Ντελόρ υπολόγιζε στη μεταγενέστερη κινητοποίηση συνδικάτων και χωρών με σοσιαλδημοκρατική νομοθεσία για να επιβάλουν μίνιμουμ κοινωνικά δικαιώματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Δεν συνέβη αυτό παρά τις (άτολμες)

διαμαρτυρίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Από το 1989 η εναρμόνιση του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας είχε αποτύχει. Πιο σοβαρή αποδείχτηκε όμως η έλλειψη εναρμόνισης της φορολογίας κεφαλαίων. Προεικάζοντας την ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων τον Ιούλιο του 1990, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τον Φεβρουάριο του 1989, πρότεινε μία παρακράτηση στα κέρδη του κεφαλαίου, ύψους 15%. Λίγα,

αλλά περισσότερα από το τίποτα. Τον Ιούνιο του 1989 η Ομοσπονδιακή Γερμανία κατάργησε αυτή την παρακράτηση! Αποτέλεσμα: σύμφωνα με τα λόγια του Γάλλου υπουργού Προϋπολογισμού, Μισέλ Σαράς, «η Γαλλία αντέδρασε ελαφρύνοντας τις παρακρατήσεις στις καταθέσεις».

Οδεύουμε, λοιπόν, προς μια Ευρώπη όπου οι μοναδικοί φορολογούμενοι θα είναι οι μισθωτοί και οι καταναλωτές.

Πιο σοβαρή υπήρξε η συνθηκολόγηση στην Κοινωνική Ευρώπη. Τον Σεπτέμβριο του 1989 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει έναν «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη» χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Στις 22 Νοεμβρίου 1989, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η μοναδική δημοκρατική αντιπροσωπεία των ευρωπαϊκών λαών, ψηφίζει «μία μίνιμουμ βάση πέρα από την οποία το Συμβούλιο δεν μπορούσε να ενεργήσει». Ήταν μια σύνθεση όλων των κατακτήσεων των ευρωπαϊκών εργατικών κινημάτων, το δικαίωμα ενός μίνιμουμ εισοδήματος, «η προοδευτική εναρμόνιση των κοινωνικών παροχών στο πιο υψηλό επίπεδο», η συμμετοχή των εργαζομένων στην οργάνωση εργασίας και στην κατεύθυνση της τεχνολογίας.

... Όμως τον Δεκέμβριο το Συμβούλιο των Κυβερνήσεων (εκτός της κυρίας Θάτσερ, που απέρριπτε τα πάντα) υιοθέτησε τον Χάρτη της Επιτροπής, απαλλαγμένο από τις πιο ουσιαστικές διατάξεις (δεν το δημοσίευσαν ούτε οι εφημερίδες!). Το Κοινοβούλιο, το οποίο είχε δηλώσει ότι σε περίπτωση αποδοχής αυτού του Χάρτη-Μηδέν θα μπλόκαρε την ίδρυση της Ενιαίας Αγοράς, δεν αντέδρασε. Οι Πράσινοι (39 βουλευτές) κινητοποιήθηκαν για επιβολή μομφής στην Επιτροπή, που θα μπορούσε να την ψηφίσει και η Ευρωαριστέρα (σοσιαλδημοκράτες και κομμουνιστές) αλλά η προσπάθεια καταποντίστηκε.

Με απλά λόγια: Έτσι όπως σχεδιάζεται σήμερα η ενοποιημένη Ευρώπη, δεν θα είναι παρά το μέσον με το οποίο θα ωφεληθεί το κεφάλαιο για να διαφύγει από τον έλεγχο του κράτους, δηλ. τη φορολογία και την κοινωνική νομοθεσία. Δεν ισχυριζόμαστε ότι αυτή η Ευρώπη είναι «απολιτική». Υπάρχει μια πολιτική, αυτή της Βόννης (μέσω κάποιων παραχωρήσεων) και είναι περισσότερο από σίγουρο ότι η νομισματική ένωση θα εμπιστευτεί πλήρως την νομισματική εξουσία στην Κεντρική Τράπεζα της Γερμανίας. Μόνον ο δημοκρατικός έλεγχος, που δεν υφίσταται σε αυτή την Ευρώπη, θα επέτρεπε την ασφαλή αντιπροσώπευση των συμφερόντων της μεγάλης ευρωπαϊκής πλειοψηφίας, ώστε η Κοινότητα να στη-

ρίζεται στην κοινωνική συναίνεση. Μόνον η «κοινωνική διάσταση» θα επέφερε συνοχή στην ευρωπαϊκή κοινοτική συνείδηση. Το διαπιστώσαμε ήδη στις συζητήσεις για την ενοποίηση των Γερμανιών.

Ανεξαρτήτως, λοιπόν, των αλλαγών στην Ανατολική Ευρώπη, από τα τέλη του 1989, ξανάγινε ορατός ο κίνδυνος για μια Ευρώπη των δύο ταχυτήτων. Οι πλούσιες περιοχές του Βορρά προστατεύουν τις προωθημένες κοινωνικές συμβάσεις (συμμετοχή μέσω διαπραγματεύσεων, υψηλοί μισθοί) χάρη στην τεχνολογική τους υπεροχή, ενώ οι νεοταυλωρικού τύπου ξεπερασμένες βιομηχανίες, με επισφαλείς θέσεις εργασίας και χαμηλούς μισθούς, μεταναστεύουν στην περιφέρεια της Κοινότητας (Βρετανικοί Νήσοι, Ιβηρική Χερσόνησος)⁶.

Οι τέσσερις κύκλοι της Ευρώπης

Η έκρηξη της Ανατολικής Ευρώπης ήρθε να γονιμοποιήσει αυτές τις συζητήσεις άλλοτε με θετικό και άλλοτε με αρνητικό τρόπο. Η Δυτική Γερμανία, απορροφώντας την Ανατολική, ξαναγίνεται ένα νέο έθνος με τεράστιες ανάγκες ανοικοδόμησης. Γίνεται πάλι η ατμομηχανή («locomotive» με την κεννσιανή έννοια του όρου: νέα αγορά, νέες ευκαιρίες παρέμβασης) για την υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη. Η Γαλλία, η Βρετανία ακόμα και η Πορτογαλία συλλέγουν τα ψιχία της νέας ανατολικογερμανικής αγοράς. Όλα θα εξαρτηθούν μεσοπρόθεσμα από τον τρόπο δόμησης της Ευρώπης. Ας δούμε όμως ποιοι ήταν ήδη οι κύκλοι γύρω από την ΕΟΚ.

Πρώτος κύκλος, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ελεύθερων Συναλλαγών: Ελβετία, Αυστρία, Σκανδιναβία. Το ίδιο ή και περισσότερο πλούσιες και προωθημένες στο κοινωνικό επίπεδο από τη Γερμανία, είχαν αρνηθεί να ενταχθούν στην Κοινότητα για να διαφυλάξουν την ουδετερότητα και το εσωτερικό τους κοινωνικό συμβόλαιο, που είναι μάλλον προσανατολισμένο στον «καλμαρισμό» παρά στον φιλελεύθερο παραγωγισμό. Έχουν ήδη ελεύθερη πρόσβαση στην ΕΟΚ αλλά έχουν σοβαρότατους λόγους να φοβούνται τον προστατευτισμό της Μεγάλης Αγοράς του '93. Με την εξάλειψη του στρατιωτικού προβλήματος, θα προσπαθήσουν να παραβιάσουν τις θύρες της ΕΟΚ, ενισχύοντας έτσι τους υποστηρικτές της Κοινωνικής Ευρώπης.

Ακολουθεί ο δεύτερος κύκλος: οι ημιαναπτυγμένες χώρες της Προτιμησιακής Συμφωνίας που περιβάλλουν τη Νότια Μεσόγειο, από το Μαρόκο μέχρι την Τουρκία. Ανήσυχες από τα προνόμια της εσωτερικής περιφέρειας της ΕΟΚ (Πορ-

τογαλία, Ισπανία, Ελλάδα), με την είσοδό τους στις αγορές του Βορρά επιδιώκουν πιο ευρεία συνεργασία με την ΕΟΚ. Θα είναι οι μεγάλοι χαμένοι από την ένταξη της Ανατολικής Ευρώπης, η οποία εθνολογικά είναι περισσότερο «αποδεκτική». Αυτές οι χώρες μαστίζονται από οικονομική και οικολογική κρίση τρομακτικών διαστάσεων (Αλγερία και Αίγυπτος), που επιδεινώνεται από τη δημογραφική έκρηξη. Η ακάθεκτη άνοδος του μουσουλμανικού ολοκληρωτισμού προδίδει τη χρεοκοπία των κρατιστικών και παραγωγιστικών μοντέλων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συνειδητοποιώντας πως πρόκειται για «βραδυφλεγή βόμβα», αποφάσισε το 1990 να διπλασιάσει την οικονομική βοήθεια της Ευρώπης στο σύνολο αυτών των χωρών. Ποσόν που παραμένει γελοίο και απεικονίζει το βάθος στο οποίο εγχαράσσονται τα «νέα εχθρικά σύνορα» στη νότια πτέρυγα της Ευρώπης.

Κατόπιν, ακολουθούν οι χώρες «Αφρική - Καραϊβική - Ειρηνικός». Η ανανέωση της Συμφωνίας του Λομέ κατέληξε σε βαθιά απογοήτευση τον Δεκέμβριο του 1989. Η Κοινότητα με τη φειδωλή υποστήριξη και βοήθεια αυτών των χωρών, επέλεξε να μη γίνει η «ατμομηχανή της παγκόσμιας ανάπτυξης». Και αυτό είναι πολύ ανησυχητικό για... την Ανατολική Ευρώπη!

Τέλος, οι χώρες της ανατολικής πτέρυγας της ΕΟΚ διαγράφουν από το 1989 τον τέταρτο κύκλο, που υποδιαιρείται σε τρία στρώματα. Με Ακαθάριστο Προϊόν ανά κάτοικο ανάλογο με της Ισπανίας (7.800 δολ.), η Ανατολική Γερμανία (7.200 δολ.) και η Τσεχοσλοβακία (6.000 δολ.) δεν μπόρεσαν με την γραφειοκρατία, την έλλειψη εσωτερικής συναίνεσης και την απομόνωσή τους παρά να καταστρέψουν την προπολεμική βιομηχανική και πολιτιστική κληρονομιά τους: παρ' όλ' αυτά, σχετικά εύκολα θα μπορούσαν να επανατεθούν στην τροχιά της οικονομικής ανάπτυξης. Αντιθέτως, το δεύτερο τμήμα του κύκλου βρίσκεται στο επίπεδο της Αλγερίας και της Κορέας (2.500 δολ. κατ' έτος ανά κάτοικο). Πρόκειται για την Ουγγαρία, τη Γιουγκοσλαβία (2.300 δολ.) και την Πολωνία (1.900 δολ. ή δέκα φορές λιγότερο από της Δυτικής Γερμανίας). Οι χώρες αυτές είναι υπερχρεωμένες και χτυπημένες από τον πληθωρισμό. Στο τρίτο και τελευταίο τμήμα του 4ου κύκλου έχουμε τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, το μεγαλύτερο μέρος της Γιουγκοσλαβίας και την Αλβανία, οι οποίες από διάφορες πολιτισμικές και οικονομικές απόψεις προσεγγίζουν τον δεύτερο κύκλο, δηλ. τις «τρίτοκοσμικές μεσογεια-

κές χώρες». Αυτές οι χώρες μοιάζουν να αποτελούν μια εκτεταμένη «Τουρκία της Ευρώπης». Υπήρξαν, άλλωστε, μέρος της Τουρκικής Αυτοκρατορίας κάποτε (όπως και η Ελλάδα, που όμως είναι μέλος της ΕΟΚ).

Το απαράδεκτο σενάριο

Αντιμέτωποι με τον «ευρωπαϊκό Τρίτο Κόσμο» της Ανατολής, οι μετριοπαθείς σοσιαλδημοκράτες της ΕΟΚ (ιδιαίτερα οι Ζ. Ντελόρ και Φ. Μιτεράν) διαισθάνθηκαν το κίνδυνο· η παγίδα της Ενιαίας Πράξης τους έκλεισε μέσα της. Δημιούργησαν την Ευρώπη των εμπορών και κεφαλαίων, σκεπτόμενοι πως τα υπόλοιπα ζητήματα θα αντιμετωπίζονταν με την πολιτική ενοποίηση της ΕΟΚ. Όμως, είδαν να εκτείνεται σε όλη του την έκταση το φάσμα της ευρύτατης Ζώνης Ελεύθερης Συναλλαγής, που ξέφυγε από τον κοινωνικό υπερεθνικό έλεγχο. Προσπάθησαν τότε να επιταχύνουν το βήμα και να σταθεροποιήσουν οικονομικά και κοινωνικά την ολοκλήρωση της Ευρώπης των 12 και να καλλιεργήσουν μια συλλογική σχέση με την Ανατολή. Δυστυχώς οι κ. Ντελόρ και Μιτεράν ξεπούλησαν τα ατού τους, όταν υπέγραψαν το 1985 την Ενιαία Πράξη, και η Γερμανία του κ. Κολ έγινε η κυρίαρχος του παιχνιδιού.

Η αντίθετη άποψη ήταν εκείνη των φιλελεύθερων πολιτικών και οικονομολόγων· η Μάργκαρετ Θάτσερ υπήρξε για πολύ καιρό η ηγέτις τους. Γι' αυτούς ήταν αρκετό να επεκταθούν προς Ανατολάς οι σχέσεις της ελεγχόμενης ελεύθερης συναλλαγής και να τεθεί φραγμός στους στόχους της Επιτροπής Ντελόρ για την κοινωνική ενοποίηση της Ευρώπης. Ο εύκαμπτος μηχανισμός της Ευρώπης των πολλών ταχυτήτων απλωνόταν στην Ανατολή, εγκαταλείποντας τις χώρες του Μαγκρέμπ (Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία), την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα στη θλιβερή μοίρα τους. Υπό την πίεση του χρέους και για μια χούφτα δολάρια άμεσης βοήθειας θα προσφέρονταν τεράστιες ζώνες της Ανατολικής Ευρώπης για υπεργολαβία, με φορολογικές ελαφρύνσεις, εξαιρετικά χαμηλούς μισθούς και με ανύπαρκτα σχεδόν συνδικάτα για βιομηχανίες εντάσεως εργασίας στην υπηρεσία των τεχνικοοικονομικών κέντρων της Βορειοδυτικής Ευρώπης.

Η δύναμη αυτού του σεναρίου είναι πως ανοίγει στη Γερμανία τη βασιλική οδό μιας επιλεκτικής δορυφοροποίησης της Κεντρικής Ευρώπης. Σε πέντε χρόνια φιλελευθεροποίησης των οικονομικών μηχανισμών η Ομοσπονδιακή Γερμανία θα μπορούσε να απορροφήσει την Ανατολική Γερμανία και τις βιομηχανίες εντάσεως

εργασίας, λύνοντας για μian ολόκληρη γενιά το δημογραφικό της πρόβλημα. Η Τσεχοσλοβακία και η Σλοβενία θα μπορούσαν να παίξουν το ρόλο μιας εκτός ΕΟΚ Ισπανίας: βαριά βιομηχανία, μεταλλουργία. Η Ουγγαρία, η Πολωνία (με υπερφιλελεύθερες πλέον κυβερνήσεις) και η υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία θα ξαναγίνονταν τα Μαρόκα και οι Τυνησίες προορισμένες στην κλωστοϋφαντουργία, στις νεοταυλωρικές βιομηχανίες συναρμολόγησης και στην καλλιέργεια πατάτας... μέσω ποσοστώσεων στις εισαγωγές: υπεργολαβία ναι, εισβολή όχι. Αυτό το οικονομικό «Τέταρτο Ράιχ» (που τόσο πλησιάζει την ιαπωνική σφαίρα) χωρίς αμφιβολία θα μπορούσε να επιβληθεί στις ανατολικές χώρες με τους εθνικιστικούς «μικρούς πολέμους», όπως έγινε στο Ηνωμένο Βασίλειο (Ιρλανδία) και στην Ισπανία (χώρα των Βάσκων). Ένα σενάριο κοινωνικά τόσο λίγο ελκυστικό αλλά οικονομικά τόσο δυναμικό (για τον πρώτο καιρό τουλάχιστον).

Το σενάριο αυτό (που διασπάται σε περισσότερα υποσενάρια) είναι το πιο πιθανό, αλλά δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό. Όχι μόνον επειδή θα επιτάχυνε την διάσπαση στο εσωτερικό της Ευρώπης σε περιοχές «καλμαρικού» και «νεοταυλωρικού» τύπου, αλλά κυρίως επειδή θα έθετε τις νότιες χώρες της ΕΟΚ σε άμεσο ανταγωνισμό με τις χώρες του Μεσογειακού Νότου και με τις χώρες της Ανατολής. Στο εσωτερικό της Ευρώπης διαγράφεται ένα νέο σύνορο: εκείνο της φτώχειας, της Μαφίας, της «τριτοκοσμοποίησης». Δεν περνά πλέον από το μέσον της Μεσογείου και κατά μήκος του «Σιδηρού Παραπετάσματος». Θα άφηνε ευχαρίστως την Ιβηρική Χερσόνησο (εκτός από την Καταλονία), οπωσδήποτε την Κορσική, τη Σικελία και ολόκληρη την Ιταλία από την Ρώμη και κάτω. Θα περιελάμβανε από τη Γιουγκοσλαβία τη Σλοβενία αλλά όχι το Κόσσοβο, από τη Ρουμανία την Τρανσυλβανία και όχι την Μολδαβία. Από την (πρώην) ΕΣΣΔ ίσως τη Βαλτική, σίγουρα όχι όμως τις μουσουλμανικές δημοκρατίες. Με λίγα λόγια, η «νομιμοποιημένη» Ευρώπη θα ξανάβρισκε ένα παλαιότατο σύνορό της, εκείνο των παλαιών ρωσικών, τουρκικών και αραβικών αυτοκρατοριών.

Το νέο αυτό απαρτχάιντ θα στηριζόταν στον ρατσισμό, που εντελώς απροκάλυπτα στρέφεται εναντίον του συνόλου του μουσουλμανικού κόσμου. Και είναι πολύ εύκολο να κατηγορηθεί ο κόσμος αυτός για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των γυναικών και να απορριφθεί ως «βάρβαρος»⁷. Στο εσωτερικό της Ευρώπης θα έβρισκε,

όμως, ένα άλλο σοβαρό έρεισμα: τον ρατσισμό των πλούσιων περιοχών εναντίον των φτωχών, των Δυτικογερμανών εναντίον των Ανατολικογερμανών και όλων των Σλάβων, των Βόρειων Ιταλών εναντίον των Ιταλών του Νότου (όπως φανερώνει η επιτυχία των «ενώσεων» της Λομβαρδίας, της Λιγουρίας κ.λπ.) κ.λπ.

Η Βορειοδυτική Ευρώπη θα γινόταν μια κλειστή, όσο ποτέ άλλοτε, λέσχη, ταμπουρωμένη εναντίον της δημογραφικής και θρησκευτικής απειλής του Νότου. Στον οικονομικό ιμπεριαλισμό, στην πολιτιστική απαξίωση προστίθεται και ο οικολογικός ιμπεριαλισμός. Η Βορειοδυτική Ευρώπη αποποιείται τις ρυπογόνες βιομηχανίες, αλλά προκειμένου να τεθεί υπό κρίση το υπερκαταναλωτικό της πρότυπο τις παραπετάει στα νότια σύνορά της.

Με το σενάριο αυτό τίθεται με επιμονή το ζήτημα της «νομιμοποιημένης» Ευρώπης. Ποιες περιοχές θα ενταχθούν στην Ευρώπη; Στο πρόσφατο βιβλίο ενός στελέχους της Οργάνωσης «Γιατροί χωρίς σύνορα»⁸ υποστηρίζεται πως απέναντι στον ευημερούντα Βορρά εκτείνεται ένας χαοτικός Νότος, που τείνει να ξαναγίνει αυτό που ήταν στην αρχή του 19ου αιώνα, μία «Terra incognita», όπου «αυτοί του Βορρά» δεν έχουν πρόσβαση και εναντίον του οποίου η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αμυνόταν με οχυρωματικές τάφρους, με σύνορα ενισχυμένα με πάνοπλες στρατιές και πίσω απ' αυτά με μια στεγανοποιημένη ζώνη, τις όμορες επαρχίες. Η θέση αυτή φαινομενολογικά είναι σωστή. Το 1968, ένας χίτυ μπορούσε να ταξιδέψει χωρίς πρόβλημα με ωτο-στοπ ή λεωφορείο στο Νεπάλ. Σήμερα θα ήταν αναγκασμένος να διασχίσει τη Βόρεια Ινδία, που σπαράσσεται από εθνικιστικές ταραχές, το υπό στρατοϊσλαμική δικτατορία Πακιστάν, το ρημαγμένο από τον εμφύλιο Αφγανιστάν, το ισλαμικό Ιράν, το εξουθενωμένο από τη δυτική επιδρομή Ιράκ. Όπως και από το καλοκαίρι του 1991 η χερσαία εσωτερική οδός της ΕΟΚ, ο δρόμος των διακοπών προς την Ελλάδα έκλεισε εξαιτίας του εμφύλιου πολέμου στη Γιουγκοσλαβία.

Όπως, λοιπόν, και στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία⁹, η τάφρος πλησιάζει ολοταχώς την καρδιά της Ευρώπης. Ας προσπαθήσουμε να δούμε ποια είναι τα πιθανά σύνορά της.

Ένα πρώτο σύνορο θα επέκτεινε την σύγχρονη ΕΟΚ. Θα περιελάμβανε την παλαιά Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, αποκλείοντας τις παλαιές ρωσικές και οθωμανικές αυτοκρατορίες, με την εξαίρεση, ίσως, των βαλτικών χωρών. Υποστηρίζοντας από νορίς την ανεξαρτησία της

Σλοβενίας και της Κροατίας, η Γερμανία έδειξε την προτίμησή της σ' αυτό το σενάριο, όχι επειδή επιδιώκει την πραγματική ολοκλήρωση της ΕΟΚ (με τα συναφή κοινωνικά δικαιώματα) αλλά κυρίως για τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και για τον «επαναπατρισμό» αυτών των οικονομικών στη Γερμανία.

Το υποσενάριο αυτό στηρίζεται σε ένα υπαρκτό πολιτισμικό σύνορο. Όχι ακριβώς της χριστιανικής, αλλά της καθολικής και προτεσταντικής ζώνης (τονίζουμε για μια ακόμη φορά πως η Ελλάδα θα «έπρεπε» να βρίσκεται εκτός ΕΟΚ!). Το σύνορο αυτό, που χώριζε την Πρωσία και την Αυστροουγγαρία από την Ρωσία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, επανεμφανίστηκε, ανέπαφο σχεδόν, μετά την διάλυση του «ανατολικού μπλοκ». Στη «δυτική ζώνη» τα φιλελεύθερα κόμματα κατέχουν την εξουσία, στην «ανατολική» τα κομμουνιστικά κόμματα, έχοντας γίνει λαϊκιστικά, διατήρησαν την εξουσία μέσω των εκλογών. Ρουμανία, Σερβία,

Αλβανία. Αυτές οι αγροτικές κοινωνίες με τις ισχυρές κοινοτικοπελατειακές δομές, όπου μπόρεσε να αναπτυχθεί παρασιτικά (και πολλές φορές να αναθεωρηθεί θετικά) ο αυτοοριζόμενος «κομμουνισμός», είναι τρομερά ευάλωτες στον εθνικισμό και στο κύρος των γραφειοκρατικών ελίτ. Με μια λέξη, παραμένουν «οθωμανές» (ακόμα και στην άποψή τους για τη σχέση των δύο φύλων).

Οθωμανοί, λοιπόν, και όχι Τούρκοι. Ανοίγει απρόσμενα ένα παράθυρο για το ιδανικό «ενδιάμεσο» κράτος: μία Τουρκία που θα ξαναγινόταν οθωμανική απαρνούμενη τον στενό εθνικισμό της. Η Τουρκία μπορεί να ξαναβρεί τον υπερεθνικό προορισμό της, δημιουργώντας μια ομόσπονδη στεγανοποιημένη ζώνη απορρόφησης εξωτερικών κραδασμών μεταξύ της «νομιμοποιημένης» Ευρώπης και του ερέβους της Κεντρικής Ασίας. Αποκλεισμένη από την ΕΟΚ λόγω των «αδιαίτερων» απόψεών της για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της επιδρομής της στην Κύπρο («Σκάλα του Λεβάντε» που ούτε λιγότερο ούτε περισ-

σότερο από την Μάλτα ή την Ελλάδα αποτελεί μέρος της Ευρώπης), η Τουρκία τρέφει γόνιμες ελπίδες (με την υποστήριξη των ΗΠΑ, που, μετά τον Πόλεμο του Κόλπου, σταθεροποίησαν την θέση τους στη Μέση Ανατολή) να οικοδομήσει μια ζώνη επιρροής σε όλο το «μη πολιτισμικά ευρωπαϊκό» τμήμα της Ευρώπης. Η Βοσνία - Ερζεγοβίνη, έντρομη από την προοπτική κατανομής της μεταξύ Κροατίας και Σερβίας, αξιώνει ήδη ένα τουρκικό προτεκτοράτο, η Αλβανία αποκαρδιωμένη από την ιταλική τακτική θα κάνει το ίδιο, όπως και η τουρκική μειονότητα της Βουλγαρίας. Για να είναι οθωμανική η Τουρκία δεν πρέπει να απευθύνεται μόνο στις τουρκόφωνες μειονότητες, αλλά και στις χώρες που «νόμιμα» δεν είναι ευρωπαϊκές, όπως η Σερβία, η Ρουμανία, η Μολδαβία-Βεσσαραβία, το Αζερμπαϊτζάν και γιατί όχι η Αρμενία. Γιατί όχι; Μα προφανώς εξαιτίας του εθνικού παρελθόντος αυτών των πρώην υποτελών. Η ιστορία όμως διαθέτει τόση φαντασία όση και μνησικακία.

Ένα ενδιάμεσο υποσενάριο αφορά τη διάρκεια και μονιμότητα των σύγχρονων ορίων της ΕΟΚ με την επιλεκτική ενσωμάτωση μέσα στο πρώτο τέταρτο του ερχόμενου αιώνα των αυστρουγγρικών τμημάτων. Όμως, το σενάριο αυτό υπονομεύεται τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό.

Από το εξωτερικό: Οι αποκλεισμένες από τη νομιμοποιημένη Ευρώπη περιοχές κινδυνεύουν να διαλυθούν από οικονομική, οικολογική και εθνική κρίση. Εκεί βρίσκεται και το ενδιαφέρον της διαμάχης για τη Γιουγκοσλαβία. Δεν είναι από εχθρότητα εναντίον των Αυστροούγγρων που η γαλλική και κοινοτική διπλωματία, την άνοιξη του 1991, συνηγορούσαν υπέρ της ενότητας της Γιουγκοσλαβίας. Η πείρα των «εθνικών διχοτομήσεων» (της Ιρλανδίας, του Πακιστάν) διδάσκει ότι στην πραγματικότητα δεν υφίστανται «ιδιαίτερες διχοτομήσεις». Η Σλοβενία είναι εξαιρετικά ομοιογενής, αλλά η απόσχιση των Σέρβων από την Κροατία ήταν αναπόφευκτη. Οι εθνικοί πόλεμοι στις πύλες της ΕΟΚ, σε κράτη ρημαγμένα από την κρίση, αναγκαστικά θα σημάνουν μια συρροή «πολιτικο-οικονομικών» προσφύγων. Όπως και η πολύ μεγάλη διαφορά ευημερίας μεταξύ των «εντός» και των «εκτός» δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε σοβαρότατες εντάσεις. Να γιατί εκδηλώνεται τόσο ενδιαφέρον για μιαν ενδιάμεση οικονομική οντότητα διαχωρισμένη και ενοποιημένη: των Σλάβων του Νότου.

Από το εσωτερικό: Το τείχος της φτώχειας διασχίζει ήδη και την καρδιά της ΕΟΚ. Οι τονωτικές ενέσεις χρήματος το μόνο που επιτυγχάνουν είναι να κάνουν τις φτωχές περιοχές «περιοχές επιδότησης των φτωχών». Υπήρχαν ήδη η Κορσική, η Ελλάδα, η Μεσημβρινή Ιταλία. Η μεταφορά κεφαλαίων καταλαγιάζει τη ζήλεια και τη μνησικακία και επιβραδύνει τις μεταναστεύσεις. Τώρα έχουμε περισσότερες περιοχές που δεν συνιστούν ανταγωνιστικές δυνάμεις στους κόλπους της Μεγάλης Αγοράς. Στην πρώην Ανατολική Γερμανία υπάρχει ο τεράστιος κίνδυνος «σικελοποίησής» της. Στρατιές ανέργων, φτώχεια, πράκτορες της Στάζι χωρίς απασχόληση δημιουργούν όλες τις προϋποθέσεις για τη γέννηση της ανατολικο-γερμανικής Μαφίας.

Από αυτά αναφαίνεται η πιθανότητα ενός τρίτου υποσεναρίου. Η διαχωριστική τάφρος θα περάσει από την καρδιά της ΕΟΚ, εγκαταλείποντας στη τύχη τους τις λιγότερο αποδοτικές για τον νεοταυλωρισμό ζώνες, τις περιοχές που το ηγεμονικό τοπικό μπλοκ¹⁰ δεν θα μπορούσε να οργανώσει ούτε ως βάση για ανταγωνιστικές δραστηριότητες προσανατολισμένη στη

παγκόσμια αγορά. Η Ευρώπη των εμπορευμάτων και των κεφαλαίων, στερημένη από την κοινωνική διάσταση, θα εξωθηθεί προς την τάφρο τις πιο φτωχές από αυτές τις περιοχές, οι οποίες δεν θα έχουν παρά ένα και μοναδικό προνόμιο σε σχέση με τις περιοχές του εξωτερικού: την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών τους στο εσωτερικό της ΕΟΚ ως «εσωτερικούς» μετανάστες.

Η δύναμη αυτού του σεναρίου καθιστά ασταθές το δεύτερο και προβληματικό. Επειδή η Ευρώπη δεν μπόρεσε να αναπτύξει αρμονικά τις δικές της περιοχές, φοβάται ακόμα και την εκδοχή της αυστρουγγρικής ζώνης, χωρίς να μιλάμε για τις ακόμα φτωχότερες χώρες. Η Ευρώπη κινδυνεύει να κλειστεί από το εξωτερικό χάος, αφού ταλαιπωρείται από τις ανατροπές της εσωτερικής περιφέρειάς της.

Πάντα ένα καινούργιο σύνορο

Ένα άλλο σενάριο παραμένει εφικτό: το μπλοκάρισμα της Ενιαίας Πράξης έως ότου υιοθετηθεί η κοινωνική και οικολογική πολιτική. Παράλληλα, η Ανατολική Ευρώπη μπορεί να γίνει το εργαστήριο μετάλλαξης σε μιαν Ομόσπονδη Ευρώπη κοινωνική και οικολογική, αρθρωμένη από έθνη και περιοχές που θα διατηρούν περιθώρια κοινωνικοπολιτισμικής αυτονομίας. Αυτό προϋποθέτει, βεβαίως, ογκώδη βοήθεια και εξάλειψη του χρέους μέσω της αναθεώρησης του παγκόσμιου χρηματοδοτικού συστήματος που θα μπορούσε να επεκταθεί και στον Τρίτο Κόσμο. Η Μεγάλη Ομοσπονδιακή Ευρώπη θα περιόριζε τους κινδύνους της γερμανικής ηγεμονίας και των «μικρών πολέμων».

Ποιοι κανόνες, μηχανισμοί και μέθοδοι ομαλοποίησης θα καθιστούσαν πραγματοποιήσιμο αυτό το σενάριο;

Η αμυντική τακτική της ΕΟΚ απέναντι στο άνοιγμά της προς το εξωτερικό της οφείλεται στην αστάθειά της. Μία «ανοικτή νομιμοποιημένη Ευρώπη» είναι κατ' αρχήν μία κοινωνική Ευρώπη σε αντίθεση με την «Ευρώπη των δύο ταχυτήτων». Πρέπει να αποκλειστεί η φιλελεύθερη διέξοδος από την κρίση και να προωθηθεί η συμμετοχή των εργαζομένων μέσω διαπραγμάτευσης. Το απλούστερο θα ήταν να κατοχυρωθούν και να επεκταθούν τα κοινωνικά δικαιώματα όλων των εργαζομένων της Ευρώπης: άνοδος του ευρωπαϊκού ελάχιστου μισθού, συντονισμένη μείωση της μέγιστης διάρκειας εργασίας, νομικές εγγυήσεις στις συμβάσεις εργασίας, προοδευτική ευθυγράμμιση του επιπέδου κοινωνικής πρόνοιας με αυτό των πιο προωθημένων χωρών κ.τ.λ.

Προσοχή όμως: το μεγάλο άλμα προς την κοινωνική ολοκλήρωση μπορεί να προκαλέσει έναν διπλό αποκλεισμό.

Και πρώτα, ο εσωτερικός αποκλεισμός: πολλές ευρωπαϊκές περιοχές δεν βρίσκονται σε τέτοιο επίπεδο ειδίκευσης της εργασίας ώστε να αντέξουν την εξίσωση του εργασιακού κόστους προς τα πάνω. Η γρήγορη ένταξη μιας περιφέρειας στον κοινωνικό χώρο της Ευρώπης θα επέφερε την εσωτερική της αποσύνθεση. Αυτό προκύπτει καταφανώς από την ανατολικογερμανική εμπειρία. Το πρόβλημα θα μπορούσε να λυθεί σταδιακά με τον καταμερισμό, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, μέρους του βάρους του εργασιακού κόστους: οι πλούσιες περιοχές να πληρώνουν για τις φτωχές. Είναι αναγκαία, επίσης, η λήψη προστατευτικών μέτρων που θα ενθαρρύνουν την ενδογενή περιφερειακή ανάπτυξη (όπως έγινε με την Ισπανία και την Πορτογαλία πριν από την ένταξή τους στην ΕΟΚ¹²).

Εξωτερικός αποκλεισμός: όσο περισσότερο «ολοκληρώνεται» το εσωτερικό της Ευρώπης – ιδιαίτερα με την αμοιβαιότητα στη χρηματοδότηση της κοινωνικής πρόνοιας – τόσο θα αυξάνεται η απόσταση μεταξύ των εσωτερικών και εξωτερικών ορίων της. Όλο και πιο διστακτικά θα επεκτείνεται το εσωτερικό επίπεδο κοινωνικής προστασίας προς τις εξωτερικές φτωχές περιοχές και θα μειώνονται συνεχώς οι εισαγωγές χαμηλού κόστους προϊόντων από το εξωτερικό της διαχωριστικής τάφρου για να προστατευθούν οι εσωτερικές φτωχές περιοχές. Αυτός ο κίνδυνος μόνο με την εξομάλυνση της αντίθεσης μεταξύ του εσωτερικού και εξωτερικού θα πάψει να υφίσταται. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να επεκταθούν και προς το εξωτερικό (και στο «οθωμανικό», σλαβικό και αραβικό όριο) οι αρχές της χρηματοδοτικής αλληλεγγύης που ισχύουν για την εσωτερική περιφέρεια και με την αποδοχή του συντονισμού στην παραγωγική διαδικασία (π.χ. κλωστοϋφαντουργία, αγροτική παραγωγή) των χωρών της Προτιμησιακής Συμφωνίας και των περιοχών των Ολοκληρωμένων Μεσογειακών Προγραμμάτων. Η βασική αρχή είναι: οι όμορες χώρες πρέπει να ενισχυθούν και να βοηθηθούν στην ταυτόχρονη ανάπτυξη της παραγωγικότητας, των οικολογικών και κοινωνικών κανόνων και της εσωτερικής αγοράς τους, ώστε η οικονομική τους ανάπτυξη να καταστήσει συμφέρουσα την ενσωμάτωσή τους στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Όραμα, ψευδαίσθηση, όνειρο; Ίσως. Όμως υπάρχουν κάποιες σοβαρές ελπίδες: η πίεση των συνδικάτων, των κοινωνικών κινημάτων και του Ευρωπαϊκού

Κοινοβουλίου για μια Ευρώπη κοινωνική, οικολογική, αλληλέγγυα με άλλους λαούς. Η αντίσταση των Ανατολικογερμανών στην κατάργηση του κράτους-πρόνοιας, της κοινωνίας των πολιτών στην Ουγγαρία και Πολωνία ήδη επιφυλακτικής προς τον οικονομικό φιλελευθερισμό του κυβερνήσεών τους και τις «συνταγές» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Συμβαίνει κάποτε στην ιστορία να επικρατεί ο ορθός λόγος και αυτό αποκαλείται πρόοδος.

Μια άλλη Ευρώπη είναι δυνατόν να υπάρξει: οικολογική, κοινωνική, δημοκρατική, μία Ευρώπη των κοινών συλλογικών αποφάσεων αλλά τοπικά διαφοροποιημένη ως προς τον τρόπο ζωής. Δαμάζοντας την τυφλή βία της αγοράς με τα κοινωνικά δικαιώματα και την οικολογική προστασία. Ενεργοποιώντας τις χρηματοδοτικές πηγές και τις τεχνικές για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της στις φτωχές περιοχές. Αυτό πρέπει να είναι το ιδεολογικό θεμέλιο, το φαντασιακό κίνητρο ενοποίησης και υπέρβασης ενός νέου συνόρου: του ανατολικού και κυρίως του εσωτερικού, όπως και αυτού με τον Τρίτο Κόσμο. Μέσα από την αλληλεγγύη.

Εισήγηση στο συνέδριο: UNDEFENDED CITIES AND REGIONS, Λήμνος, 1991.

Οργανωτική επιτροπή οι: Α. Λεοντίδου, Ντ. Βαΐου, Δ. Γεωργιάδης, Ν. Παπαμίχος, Κ. Χατζημάλης, Β. Χαστάογλου των ΕΜΠ και ΑΠΘ.

Μετάφραση: Ελένη Όσπιτσι

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία, οι «οικονομικά ηττημένοι» το 1991 με τον Πόλεμο του Κόλπου, προσπάθησαν να πάρουν εκδίκηση, διεκδικώντας δυναμικά τον ρόλο τους ως «χωροφύλακες» του Νότου. Αναζητώντας χρηματοδότηση από την Γερμανία και την Ιαπωνία, εξαργυρώνουν τις ένοπλες υπηρεσίες τους στις ευημερούσες χώρες.

2) Για τον φορντισμό και την κρίση του βλέπε Α. Lipietz, *Mirages et Miracles*, La Découverte 1985 (έλλ. έκδοση Εξάντας 1990), και Α. Lipietz *Les rapports Capital-Travail à l'aube du XXIe siècle*, Couverture Orange, Cepadep no 9016.

3) Βλ. τα δύο τελευταία βιβλία του Β. Coriat: *L'atelier et le robot* (C. Bourgeois, Paris 1990) και *Penser à l'envers* (id 1991)

4) Βλ. D. Leborgne και Α. Lipietz «Fallacies and open issues of Post-Fordism» in Scott and Storper (eds) *Pathways to Industrialization and Regional Development in the 1990's*, Unwin and Hyman, 1991.

5) Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα είναι ένα δημοκρατικό τέρας. Εκτελεστικό όργανο είναι η Επιτροπή (υπό την προεδρία του κ. Ντελόρ), της οποίας τα μέλη διορίζονται από τα κράτη-μέλη. Η επιτροπή υποβάλλει τις προτάσεις της σε Συμβούλιο (νομοθετική εξουσία), το οποίο αποτελείται από τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Η ευρωπαϊκή νομοθετική εξουσία είναι το σύνολο των εθνικών εκτελεστικών εξουσιών! Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το μόνο όργανο που εκλέγεται, δεν έχει παρά συμβουλευτική αρμοδιότητα, από την οποία δεν δεσμεύεται το Συμβούλιο. Το Κοινοβούλιο μπορεί επίσης να «αγορεύσει» (να ανατρέψει) αποφάσεις της Επιτροπής, πράγμα που δεν έχει, βεβαίως, συμβεί ποτέ.

6) Βλ. D. Leborgne και Α. Lipietz, «Avoiding Two Tiers-Europe», *Labour and Society*, vol. 15, no 2.

7) Ο ρατσισμός αυτός έφτασε σε παροξυσμό κατά τον Πόλεμο του Κόλπου. Χαρακτηριστική η ρήση αρχισυντάκτη του κεντρικού καναλιού της γαλλικής τηλεόρασης, που σχολίασε τον πόλεμο ως: «... Η αντιπαράθεση του πολιτισμένου κόσμου και των Αράβων...»

8) J.C. Ruffin *L'empire et les nouveaux barbares*, J.C. Lattès, Paris 1991.

9) Η πραγματικότητα είναι ακόμα πιο περίπλοκη. Ο Νότος, οικονομικά και πολιτιστικά «αποκλεισμένος», «ενσωματώνεται» όλο και περισσότερο. Όλο και πιο πολλά πρωτογενή και μεταποιημένα αγαθά, αναγκαία για τον Βορρά, παράγονται στον Νότο, κυρίως στο Μπαγκλαντές. (Δες *Mirages et Miracles*). Για να ολοκληρωθεί η σύγκριση με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, πρέπει να τονιστεί πως το μεγαλύτερο μέρος των «σκλάβων» εργάζονται «εκείθεν της διαχωριστικής τάφρου».

10) Για την έννοια του περιφερειακού ηγεμονικού μπλοκ βλέπε την παρέμβασή μου στο σεμινάριο της Λέσβου (1985) «Le national et regional face à la crise mondiale du capital».

11) Το σύνθημα «νέο σύνορο», ο αγώνας για την δημιουργία ενός πραγματικού κράτους-πρόνοιας στις ΗΠΑ προτάθηκε από τον Κένεντυ για να διαδεχθεί την κατάκτηση της Δύσης. Στο βιβλίο μου *Choisir l'audace* προτάθηκε ο συνδυασμός της κατάκτησης αυτού του «εσωτερικού συνόρου» της Δυτ. Ευρώπης με την ένταξη της Ανατολικής Ευρώπης.

12) Ένα προστατευτικό μέτρο είναι να αποδοθούν εκ νέου στα ιδρυτικά έθνη της ΕΟΚ κάποιες εξουσίες, όπως είναι η δυνατότητα μεταβολής της νομισματικής τους ισοτιμίας και η ενίσχυση των εγχώριων προμηθευτών...